

การประยุกต์ใช้หลักมหาปาวรณาในการส่งเสริมความเข้มแข็งสถาบันครอบครัว
THE APPLICATION OF MAHAPAVARANA PRINCIPLE TO PROMOTE
THE STRENGTHENING THE FAMILY INSTITUTION

¹พระมหาอนนท์ บำเพ็ญจรศักดิ์, ²กัญยาวิร์ สัทธาพงษ์ และ ³สวัสดิ์ อโณทัย

¹Phramaha Arnon Bumphenkhajhonsak, ²Kanyawee Sathapong
and ³Sawat Anothai

มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น, ประเทศไทย

Saint John's University, Thailand

¹sohot.non@gmail.com ²kanyawee@forecastscience.com

³lasawatt@stjohn.ac.th

Received: October 18, 2024; **Revised:** December 15, 2024; **Accepted:** January 29, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมความเข้มแข็งสถาบันครอบครัว 2) ศึกษาหลักมหาปาวรณาที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท 3) ประยุกต์ใช้หลักมหาปาวรณาในการส่งเสริมความเข้มแข็งสถาบันครอบครัว เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการวิจัยเชิงเอกสาร ภายใต้กระบวนการศึกษาเชิงวิเคราะห์ วิจัย และวิธาน ทางปรัชญาและพระพุทธศาสนา

ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัญหาในการส่งเสริมความเข้มแข็งสถาบันครอบครัว เกิดจากปัจจัยหลายประการ สรุปเป็น 4 ประเด็น ได้แก่ 1) ปัญหาความขัดแย้งภายในครอบครัว 2) ปัญหาอุปนิสัยส่วนตัว 3) ปัญหาความรับผิดชอบภายในบ้าน 4) ปัญหาการไม่เอาใจใส่กัน หลักมหาปาวรณาที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท อันเป็นหลักการเพื่อยอมรับคำแนะนำ สั่งสอน ตักเตือนว่ากล่าวจากผู้อื่น ด้วยเหตุ 3 ประการ คือ ด้วยได้เห็น ด้วยได้ยิน หรือด้วยนึกสงสัย

¹นักศึกษานิเทศศาสตร์ สาขาวิชาปรัชญาและพระพุทธศาสนา วิทยาลัยปรัชญาและศาสนา มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

²ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วิทยาลัยปรัชญาและศาสนา มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

³อาจารย์ ดร. วิทยาลัยปรัชญาและศาสนา มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

การประยุกต์ใช้หลักมหาปวารณาในการส่งเสริมความเข้มแข็งสถาบันครอบครัว มีการประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งสถาบันครอบครัวใน 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านความขัดแย้งภายในครอบครัว โดยละลายความขัดแย้งทั้งด้านความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน ความไม่เข้าใจกัน การไม่เห็นด้วย ความเชื่อ ค่านิยม และความต้องการที่ไม่เกิดประโยชน์ 2) ด้านอุปนิสัยส่วนตัว โดยสลายความดื้อรั้น ความเกียจคร้าน และความเห็นแก่ตัว 3) ด้านความรับผิดชอบภายในบ้าน โดยปรับปรุงแก้ไขการขาดความรับผิดชอบ การแบ่งหน้าที่การงานที่ไม่ชัดเจน เช่น การเลี้ยงดูลูก การจัดการการเงิน 4) ด้านการไม่เอาใจใส่กัน โดยปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ความรู้สึก ความเห็นแก่ตัว และการขาดการสื่อสาร นำมาเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาความอ่อนแอและความรุนแรงภายในสถาบันครอบครัว เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับสถาบันครอบครัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้สมาชิกครอบครัวทุกคนเรียนรู้ที่จะรับฟัง ยอมรับข้อบกพร่องและปรับปรุงตนเองอย่างต่อเนื่อง นำไปสู่การพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดีงามและความอบอุ่นภายในครอบครัวอย่างมีความสุขและยั่งยืน

คำสำคัญ : การประยุกต์ใช้หลักมหาปวารณา, การส่งเสริม, ความเข้มแข็ง, สถาบันครอบครัว

Abstract

The objectives of this research were to: 1) explore concepts related to strengthening of family institution 2) examine the principles of Mahapavarana as found in the Theravada Buddhist scriptures and 3) apply the principles of Mahapavarana to promote the Strengthening of family institution. This research employs a qualitative methodology through document analysis within an analytical, critical, and philosophical framework grounded in Buddhism. The results of the research were found as follows: Problems in promoting the strengthening of family institution. It is caused by many factors, summarized into 4 issues: 1) conflicts within the family, 2) personal characteristics, 3) responsibilities within the household, and 4) lack of attentiveness to one another. The principles of Mahapavarana in the Theravada Buddhist scriptures serve as guidelines for accepting advice, teachings, and admonishments from others based on three reasons: through seeing, hearing, or contemplating doubts. The application of Mahapavarana principles to strengthen the family institution is evident in four areas: 1) addressing internal family conflicts by resolving disagreements, misunderstandings, and differing beliefs, values, and unproductive desires, 2) personal dispositions by mitigating stubbornness, laziness, and selfishness, 3) household responsibilities by improving

accountability and clarifying roles, such as childcare and financial management, and 4) mutual care by transforming behaviors, feelings, self-centeredness, and communication deficiencies. These applications serve as tools to address the weaknesses and conflicts within family institutions, ultimately fostering a more robust family structure. They encourage all family members to learn to listen, acknowledge their shortcomings, and engage in continuous self-improvement, leading to the development of healthy relationships and sustainable warmth and happiness within the family.

Keywords: Application of Mahapavarana Principle, Promote, Strengthening, Family Institution

บทนำ

สถาบันครอบครัว เป็นสถาบันพื้นฐานที่เป็นหลักของสังคม เป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาคนและสังคม โดยทำหน้าที่หล่อหลอมและขัดเกลาความเป็นมนุษย์ให้แก่สมาชิกในครอบครัว ด้วยการอบรมเลี้ยงดู พร้อมทั้งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคมให้แก่สมาชิกครอบครัว เพื่อให้สมาชิกครอบครัวมีพัฒนาการตามวัยและเติบโตเป็นบุคคลที่มีคุณภาพ รู้จักหน้าที่ ความรับผิดชอบ และเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ ครอบครัวถือเป็นกลุ่มทางสังคมกลุ่มแรกของมนุษย์ เป็นสถาบันพื้นฐานที่เป็นหลักสำคัญที่สุดของสังคม และเป็นหน่วยที่เล็กที่สุดของสังคมที่ทำหน้าที่วางรากฐานให้แก่สังคมและเป็นแหล่งที่ทำให้กำเนิดความรัก ความผูกพัน สายใยความอบอุ่นของสมาชิกในครอบครัว การอบรมเลี้ยงดู การให้การศึกษาทำให้สมาชิกในครอบครัวเกิดสายสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น ดังนั้น สมาชิกในครอบครัวจำเป็นต้องดูแลเอาใจใส่กันและกัน เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีภายในครอบครัวให้คงอยู่เสมอ อย่างไรก็ตาม สังคมไทยสมัยใหม่ที่มีความเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้าง ทั้งเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ตลอดกว่า 50 ปีที่ผ่านมา ล้วนส่งผลกระทบต่อความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การทำหน้าที่อบรมบ่มเพาะ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตบุคคลในครอบครัว จนส่งผลให้สถานการณ์ครอบครัวไทยในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก เช่น รูปแบบครอบครัวเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขยายที่มีปู่ย่าตายายหรือญาติอื่น ๆ กลายเป็นครอบครัวเดี่ยว ที่มีแค่สามีภรรยา ลูกมากขึ้น อัตราการจดทะเบียนสมรสลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะครอบครัวในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ในขณะที่อัตราการหย่าร้างกลับสูงขึ้น หลายครอบครัวมีผู้หญิงเป็นหัวหน้าครัวเรือน ในขณะที่จำนวนผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ความอยู่ดีมีสุขด้านชีวิตครอบครัว

และสัมพันธภาพที่อบอุ่นในครอบครัวลดลง (สำนักกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2547)

ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว อาจเกิดได้จากหลาย ๆ สาเหตุ แบ่งได้คร่าว ๆ ดังนี้ (ศุภานิช สุริโย, 2566)

1) ปัญหาการเงิน เป็นปัญหาครอบครัวที่พบได้บ่อย เมื่อรายได้ไม่สอดคล้องกับภาระค่าใช้จ่ายภายในบ้าน มีภาวะหนี้สิน หรือคนในครอบครัวประสบปัญหาว่างงาน อาจทำให้รายได้ของครอบครัวลดลง จนส่งผลให้เครียด วิตกกังวล หรือคิดมาก และอาจทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างคนในครอบครัวได้

2) ปัญหาอุปนิสัยส่วนตัว เมื่อต้องใช้ชีวิตร่วมกันทุกวัน อุปนิสัยส่วนตัวหรือความคิดเห็นที่แตกต่างกันอาจทำให้เกิดการกระทบกระทั่งและไม่ลงรอยในครอบครัว ยิ่งหากไม่ปรับตัวเข้าหากัน ต้องการเอาชนะเมื่อมีเรื่องถกเถียงกัน ก็อาจยิ่งก่อให้เกิดความขัดแย้งรุนแรงขึ้น

3) ปัญหาความรับผิดชอบภายในบ้าน บางครั้งอาจแบ่งภาระหน้าที่ภายในบ้านไม่เท่าเทียมกัน หรือสมาชิกคนใดคนหนึ่งรู้สึกว่ามีหน้าที่รับผิดชอบภายในบ้านมากเกินไป จนอาจรู้สึกไม่ติดต่อกัน และเกิดความขัดแย้งเรื่องการรับผิดชอบงานบ้านได้

4) ปัญหาการไม่เอาใจใส่กัน หากสมาชิกในครอบครัวไม่ค่อยพูดคุยกัน ไม่สนใจเรื่องราวในชีวิตประจำวันของกันและกัน ซึ่งอาจเป็นผลมาจากการงานยุ่งจนไม่มีเวลาให้กัน ตารางเวลาไม่ตรงกัน อาจทำให้เกิดความห่างเหิน ขาดความผูกพันและความรักใคร่กลมเกลียว ซึ่งอาจกระทบต่อความสัมพันธ์ในระยะยาวของสมาชิกในครอบครัวได้

จากประเด็นปัญหาต่าง ๆ ดังที่กล่าวมา จึงทำให้สถาบันครอบครัวขาดความเข้มแข็ง และวิธีการแก้ปัญหาที่มีหลากหลายวิธี แต่ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะนำเอาหลักมหาปวารณาที่พระสงฆ์ซึ่งนับได้ว่าเป็นครอบครัวใหญ่ครอบครัวหนึ่งมาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งสถาบันครอบครัว หลักมหาปวารณานี้ มีใจความสำคัญที่พระสงฆ์ทุกรูปที่จำพรรษาอยู่ในวัด ใช้ในการเปิดโอกาสให้ผู้อื่นว่ากล่าวตักเตือนกันและกัน ดังมีปรากฏว่า (วิ.ม. (ไทย) 4/210/335)

ท่านทั้งหลาย กระผมขอปวารณาต่อสงฆ์ ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้ยินก็ดี ด้วยนึกสงสัยก็ดี ขอท่านทั้งหลายได้ช่วยอนุเคราะห์ว่ากล่าวตักเตือนกระผม เมื่อกระผมทราบจักได้แก้ไขต่อไป ท่านทั้งหลาย แม้ครั้งที่ 2 กระผมขอปวารณาต่อสงฆ์ ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้ยินก็ดี ด้วยนึกสงสัยก็ดี ขอท่านทั้งหลายได้ช่วยอนุเคราะห์ว่ากล่าวตักเตือน กระผม เมื่อกระผมทราบจักได้แก้ไขต่อไป ท่านทั้งหลาย แม้ครั้งที่ 3 กระผมขอปวารณาต่อสงฆ์ ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้ยินก็ดี

ด้วยนึกสงสัยก็ดี ขอตานทั้งหลายได้ช่วยอนุเคราะห์ว่ากล่าวตักเตือน กระผม
เมื่อกระผมทราบจักได้แก้ไขต่อไป

ดังนั้น หลักมหาปวารณาจึงเป็นหลักการที่พระสงฆ์ใช้ในการเปิดโอกาสให้ผู้อื่นว่ากล่าวตักเตือนกันและกัน เพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งภายในชุมชนสงฆ์ ผู้วิจัยจะนำหลักการนี้มาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกในครอบครัวสามารถว่ากล่าวตักเตือนกันและกันได้อย่างเปิดเผยและสร้างสรรค์ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นและแก้ไขปัญหาภายในครอบครัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การวิจัยเกี่ยวกับครอบครัวมีความสำคัญ เพราะจะได้เข้าใจปัจจัยที่ส่งผลต่อความเป็นอยู่เพื่อศึกษาผลกระทบของโครงสร้างและพลศาสตร์ของครอบครัวต่อสุขภาพและความเป็นอยู่ของสมาชิก ประเมินผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพื่อเข้าใจผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงนโยบายหรือสังคมต่อครอบครัว แก้ไขปัญหาครอบครัว เพื่อหาแนวทางในการจัดการและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว การวิจัยเกี่ยวกับครอบครัวช่วยให้เราเข้าใจและสนับสนุนครอบครัวได้ดีขึ้นในทุกด้าน โดยผู้วิจัยจะได้ขยายประเด็นข้างต้น ๆ ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ และจะได้คลี่แต่ละประเด็นนั้น ๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมความเข้มแข็งสถาบันครอบครัว
2. เพื่อศึกษาหลักมหาปวารณาที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท
3. เพื่อประยุกต์ใช้หลักมหาปวารณาในการส่งเสริมความเข้มแข็งสถาบันครอบครัว

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ด้วยวิธีการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้หลักมหาปวารณาในการส่งเสริมความเข้มแข็งสถาบันครอบครัว ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary source) จะค้นคว้าจากคัมภีร์พระไตรปิฎก 45 เล่ม โดยเฉพาะพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.2539 อีกทั้งคัมภีร์อรรถกถา ฎีกาและอนุฎีกาที่เกี่ยวข้อง เช่น คัมภีร์วิสุทธิมรรค รวมทั้งศึกษาผลงานสำคัญๆ ของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต) และนักวิชาการอื่น ๆ ทางพระพุทธศาสนา

2. เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary source) จะศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากวิทยานิพนธ์ งานวิจัย บทความ ข้อเขียน บทความ เอกสารต่าง ๆ ที่เป็นภาษาไทย ที่ได้กล่าวถึงเรื่องหลักมหาปวารณา การส่งเสริม ความเข้มแข็ง แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวและสถาบันครอบครัว

ในการพิจารณาความน่าเชื่อถือและความถูกต้องของเอกสารแต่ละฉบับ ผู้วิจัยใช้เกณฑ์การคัดเลือกเอกสารตามกรอบความคิดของ บี ดีโอบอล แวน ดาเลน (B. Deobole Van Dalen) (อ้างใน พระครูจิตตสุนทร (พิชิต ชูเกลี้ยง), 2562) ประกอบด้วย 2 เกณฑ์ คือ เกณฑ์การพิจารณาภายนอก (External criteria) และเกณฑ์การพิจารณาภายใน (Internal criteria) ดังมีรายละเอียดดังนี้

เกณฑ์การพิจารณาภายนอก พิจารณา 4 ประเด็น คือ 1) แหล่งที่มาของเอกสารเป็นแหล่งปฐมภูมิและเป็นแหล่งที่เชื่อถือได้ 2) ความน่าเชื่อถือของผู้เขียนเอกสาร หลักฐานและสถานภาพของผู้เขียน 3) ความน่าเชื่อถือของเอกสารและหลักฐานเป็นเอกสารต้นฉบับหรือได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการ เป็นเอกสารทางการที่เชื่อถือได้ 4) วัตถุประสงค์และเนื้อหาเอกสารเป็นที่ยอมรับหรือเชื่อถือได้

เกณฑ์การพิจารณาภายใน พิจารณา 4 ประเด็น คือ 1) ผู้เขียนเอกสารเป็นผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องโดยตรง เป็นผู้เชี่ยวชาญและความสามารถในเนื้อหาของเอกสารหรือหลักฐานนั้น 2) แหล่งอ้างอิงของเอกสารหรือหลักฐานเชื่อถือได้ 3) เนื้อหาสาระของเอกสารเป็นผลการศึกษาบนพื้นฐานของข้อเท็จจริงและปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น ไม่มีลักษณะการบิดเบือนความจริงหรือเป็นเพียงความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียนหรือผู้ศึกษา 4) สาระเนื้อหาความชัดเจนและมีความหมายตรงประเด็น ผู้วิจัยจึงได้พิจารณาเอกสารทีละฉบับและคัดเลือกไว้เพื่อเป็นหลักฐานในการวิจัยและใช้เอกสารอื่นๆ ซึ่งได้อ้างอิงถึงข้อมูลในการศึกษาต่อไป

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักมหาปวารณาในการส่งเสริมความเข้มแข็งสถาบันครอบครัว ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมความเข้มแข็งสถาบันครอบครัว คือ สถาบันครอบครัวถือเป็นหน่วยพื้นฐานที่สำคัญในสังคม ซึ่งมีบทบาทในการพัฒนาบุคคล และสร้างพื้นฐานที่มั่นคงสำหรับการเจริญเติบโตและความเป็นอยู่ที่ดีของสมาชิกในครอบครัว การทำความเข้าใจความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวเริ่มจากการมองเห็นถึงความสำคัญและบทบาทของครอบครัวในสังคม ความสามารถของครอบครัวในการรับมือกับความท้าทายและปัญหาต่างๆ รวมถึงการ

ส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว การพัฒนาและสนับสนุนทางอารมณ์ การทำหน้าที่ตามบทบาทอย่างมีประสิทธิภาพ และการจัดการทรัพยากรอย่างเหมาะสม อีกทั้งรัฐบาลยังมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความเข้มแข็งสถาบันครอบครัวผ่านนโยบายและโปรแกรมต่าง ๆ แนวทางการส่งเสริมความเข้มแข็งสถาบันครอบครัวเป็นหน้าที่สำคัญของรัฐบาลซึ่งมุ่งเน้นการสร้างสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนการเจริญเติบโตและการพัฒนาของครอบครัว การวิเคราะห์จากมุมมองทางปรัชญาจะช่วยให้เข้าใจแนวคิดและทฤษฎีที่สนับสนุนความสำคัญของครอบครัว เช่น แนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ทางสังคม การดูแลและการสนับสนุนทางอารมณ์ ช่วยให้เข้าใจอุปสรรคที่ต้องเผชิญและหาแนวทางการแก้ไขที่เหมาะสม ซึ่งจะเชื่อมโยงกับแนวคิดและนโยบายที่ออกแบบมาเพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว การวิเคราะห์สภาพปัญหาของสถาบันครอบครัวต้องใช้มุมมองแบบองค์รวม โดยพิจารณาปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองที่เกี่ยวข้อง ควรคำนึงถึงความหลากหลายของโครงสร้างครอบครัวและประสบการณ์ของสมาชิกในครอบครัวด้วย โดยสรุป ผู้วิจัยแยกประเด็นปัญหาออกเป็น 4 ด้าน คือ 1. ด้านความขัดแย้งภายในครอบครัว 2. ด้านอุปนิสัยส่วนตัว 3. ด้านความรับผิดชอบภายในบ้าน 4. ด้านการไม่เอาใจใส่กัน

2. ศึกษาหลักมหาปวารณาที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ทำให้เข้าใจว่าหลักมหาปวารณาที่พระสงฆ์ทำในวันออกพรรษาเป็นพิธีกรรมสำคัญที่แสดงถึงการรักษาความสามัคคีและความบริสุทธิ์ภายในสงฆ์ โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อให้พระภิกษุได้สารภาพบาปหรือความผิดพลาดที่อาจกระทำไปโดยไม่เจตนา หรือโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ และเพื่อให้พระภิกษุรูปอื่น ๆ ในสงฆ์ ได้มีโอกาสตักเตือน แนะนำ หรือให้คำปรึกษา เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องร่วมกัน ทำให้พระสงฆ์มีความบริสุทธิ์ เข้มแข็ง และดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน กระบวนการสำคัญของพิธีมหาปวารณาประกอบด้วย 1) การประกาศขอขมา พระภิกษุทุกรูปจะประกาศขอขมาต่อพระภิกษุรูปอื่น ๆ ในที่ประชุมสงฆ์ โดยกล่าวว่า “ภิกษุทั้งหลาย ถ้าข้าพเจ้ากระทำความผิด ล่วงเกิน หรือมีข้อบกพร่องประการใด ขอภิกษุทั้งหลายโปรดอภัยให้ด้วย” การกล่าวขอขมาแสดงถึงความสุจริตและความพร้อมที่จะรับฟังคำติชม 2) การตักเตือนและให้คำแนะนำ หากพระภิกษุรูปใดมีข้อบกพร่อง หรือกระทำความผิด พระภิกษุรูปอื่น ๆ สามารถตักเตือน แนะนำ หรือให้คำปรึกษาได้ โดยคำนึงถึงหลักธรรม และความเหมาะสม การตักเตือนควรกระทำด้วยเมตตาและหวังดี เพื่อให้พระภิกษุรูปนั้นได้แก้ไขข้อบกพร่อง และป้องกันไม่ให้เกิดความผิดพลาดซ้ำอีก 3) การยอมรับคำตักเตือน พระภิกษุที่ถูกตักเตือนควรยอมรับคำแนะนำ และขอขมาต่อพระภิกษุรูปอื่น ๆ การยอมรับคำตักเตือนแสดงถึงความอ่อนน้อม ถ่อมตนและความตั้งใจที่จะปรับปรุงตนเอง เพื่อให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่พระภิกษุรูปอื่น ๆ 4) การสร้างความสามัคคี พิธีมหาปวารณาช่วยสร้างความสามัคคี และความปรองดองภายในสงฆ์ โดยให้พระภิกษุทุกรูปได้มีโอกาสขอขมา และให้อภัยซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความเข้าใจ และความ

ร่วมมือกันในการรักษาพระธรรมวินัย สรุปลแล้ว หลักมหาปวารณาในวันออกพรรษาไม่ใช่เพียงพิธีกรรมทางศาสนา แต่เป็นกลไกสำคัญในการรักษาความบริสุทธิ์ ความสามัคคี และความเข้มแข็งของพระสงฆ์ โดยเน้นการยอมรับความผิดพลาด การให้และการรับคำแนะนำ และการให้อภัยซึ่งกันและกัน เพื่อให้พระสงฆ์สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีศีลธรรมและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่พุทธศาสนิกชน

3. ประยุกต์ใช้หลักมหาปวารณาในการส่งเสริมความเข้มแข็งสถาบันครอบครัว ทำให้เข้าใจว่า หลักมหาปวารณา คือ การยอมรับคำแนะนำ ตักเตือนว่ากล่าวจากผู้อื่น ด้วยเหตุ 3 ประการ คือ ได้เห็น ได้ยิน หรือสงสัย หลักการนี้ช่วยสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ปรับปรุงตนและการเติบโต นำไปสู่การแก้ไขปัญหาและพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นในครอบครัว โดยผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางการประยุกต์ใช้ 4 ด้าน ได้แก่

1) การประยุกต์ใช้หลักมหาปวารณาในการส่งเสริมความเข้มแข็งสถาบันครอบครัวด้านความขัดแย้งภายในครอบครัว เมื่อเกิดความขัดแย้ง สมาชิกในครอบครัวควรยอมรับคำแนะนำจากผู้อื่นที่ชี้ให้เห็นถึงพฤติกรรมหรือการกระทำที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง เรียนรู้ที่จะจัดการอารมณ์ และปรับปรุงการสื่อสารเพื่อลดความขัดแย้งในอนาคต การให้อภัยซึ่งกันและกันเป็นสิ่งสำคัญ ช่วยเยียวยาความบาดหมางและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีขึ้น การยอมรับความผิดพลาดของตนเองและผู้อื่นเป็นกุญแจสำคัญ

2) การประยุกต์ใช้หลักมหาปวารณาในการส่งเสริมความเข้มแข็งสถาบันครอบครัวด้านอุปนิสัยส่วนตัว สมาชิกในครอบครัวสามารถใช้หลักมหาปวารณาในการยอมรับคำติชมเกี่ยวกับอุปนิสัยส่วนตัวที่ไม่เหมาะสม เช่น ความขี้เกียจ ความเห็นแก่ตัว หรือการขาดระเบียบวินัย เพื่อปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้น ครอบครัวสามารถร่วมกันตั้งเป้าหมายในการพัฒนาอุปนิสัยที่ดี เช่น การช่วยเหลือกันในงานบ้าน การพูดคุยกันอย่างสุภาพ หรือการมีระเบียบวินัย เพื่อสร้างแรงจูงใจในการปรับปรุงตนเองอย่างต่อเนื่อง

3) การประยุกต์ใช้หลักมหาปวารณาในการส่งเสริมความเข้มแข็งสถาบันครอบครัวด้านความรับผิดชอบภายในบ้าน สมาชิกทุกคนในครอบครัวควรยอมรับคำแนะนำหรือการตักเตือนเกี่ยวกับหน้าที่และความรับผิดชอบภายในบ้าน เช่น การช่วยงานบ้าน การดูแลความสะอาด หรือการแบ่งเบาภาระ เพื่อสร้างความร่วมมือและความรับผิดชอบร่วมกัน ยอมรับและปฏิบัติตามกฎระเบียบของบ้านอย่างเคร่งครัด

4) การประยุกต์ใช้หลักมหาปวารณาในการส่งเสริมความเข้มแข็งสถาบันครอบครัวด้านการไม่เอาใจใส่กัน เป็นการช่วยสร้างระเบียบวินัยและความรับผิดชอบต่อครอบครัว ยอมรับคำติชมเกี่ยวกับพฤติกรรมที่แสดงถึงการขาดการเอาใจใส่ เช่น การไม่สนใจความรู้สึกของผู้อื่น การไม่ช่วยเหลือ หรือการไม่ใส่ใจกิจกรรมร่วมกัน เพื่อปรับปรุงพฤติกรรมและเพิ่มการเอาใจใส่ต่อกัน และ

การสื่อสารอย่างเปิดเผย การแสดงความรู้สึกและความต้องการ ช่วยให้สมาชิกทุกคนในครอบครัวเข้าใจกันมากขึ้น และเพิ่มการเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน

โดยสรุปทั้ง 4 ด้าน การประยุกต์ใช้หลักมหาปวารณาในการส่งเสริมความเข้มแข็งสถาบันครอบครัว ช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับสถาบันครอบครัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้สมาชิกทุกคนเรียนรู้ที่จะรับฟัง ยอมรับข้อบกพร่องและปรับปรุงตนเองอย่างต่อเนื่อง นำไปสู่การพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดีงามและความอบอุ่นภายในครอบครัว การสร้างบรรยากาศแห่งการยอมรับ คำติชม การเรียนรู้และการเติบโต เป็นกุญแจสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนให้กับสถาบันครอบครัวได้

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักมหาปวารณาในการส่งเสริมความเข้มแข็งสถาบันครอบครัว มีประเด็นที่สามารถนำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. สภาพปัญหาของสถาบันครอบครัว ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในทุกสังคม ทุกประเทศทั่วโลก ความรุนแรงในครอบครัวเป็นปัญหาที่ซับซ้อน มีหลากหลายมิติ ซึ่งเกิดจากหลายปัจจัยตั้งแต่ปัจจัยระดับบุคคล ระดับครอบครัว ระดับชุมชนและระดับสังคม โดยมีสาเหตุมาจากบุคลิกภาพอันเป็นผลจากพันธุกรรม การอบรมเลี้ยงดู ความเจ็บป่วยทางจิต ครอบครัวแตกแยก ปัญหาทางเศรษฐกิจ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญที่ทำให้ความรุนแรงยังมีอยู่ในครอบครัวซึ่งผลกระทบจากการกระทำรุนแรงมักก่อให้เกิดอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย จิตใจ ตลอดจนส่งผลให้เกิดปัญหาด้านสุขภาพ โดยสรุปเป็น 4 ด้านปัญหาที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ได้แก่ ปัญหาครอบครัวด้านความขัดแย้งภายในครอบครัว ปัญหาครอบครัวด้านอุปนิสัยส่วนตัว ปัญหาครอบครัวด้านความรับผิดชอบภายในบ้าน และปัญหาครอบครัวด้านการไม่เอาใจใส่กัน ซึ่งสอดคล้องกับ ปิ่นทิพย์ มโนสุจริตธรรม และคณะ ได้วิจัยเรื่อง วิกฤตครอบครัวในสังคมไทย ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัญหาอุปสรรคการดำเนินชีวิตครอบครัวในสังคมไทยในปัจจุบันมีความซับซ้อนมากขึ้น และมีผลกระทบโดยตรงกับการดำรงชีวิตครอบครัวในสังคมไทย และก่อนให้เกิดปัญหาครอบครัวหลาย ๆ ด้าน ทั้งที่เป็นปัญหาเดิมที่ยังแก้ไขไม่ได้ และปัญหาใหม่ที่เกิดขึ้น และส่งผลกระทบต่อจิตใจให้เปลี่ยนแปลงในแง่ลบ คือสมาชิกในครอบครัวมีความเห็นแก่ตัว เอาใจเอาเปรียบมากขึ้น ขาดความเคารพยำเกรง ไม่เห็นบุญคุณของผู้ที่มีพระคุณ ไม่เชื่อในกฎแห่งกรรม โดยมีสาเหตุหลักมาจากการขาดความซื่อสัตย์ ขาดการข่มใจควบคุมอารมณ์ ขาดความอดทนอดกลั้น และขาดการเสียสละแบ่งปัน การมีค่านิยมที่ผิด และการใช้อำนาจโดยไม่เป็นธรรม ครอบครัวใน

สังคมไทยโดยภาพรวมต้องเผชิญกับปัญหาการหย่าร้างมากขึ้น เนื่องจากความกดดันทางเศรษฐกิจ ค่าครองชีพที่สูงขึ้น และการมีรายได้ไม่พอกับรายจ่ายจนนำไปสู่ปัญหาครอบครัว ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 8 ข้อหลัก โดยจำแนกเป็นปัญหาจากภายนอกครอบครัว คือปัญหาจากเศรษฐกิจและสังคม และปัญหาจากภายในครอบครัว ได้แก่ ปัญหาการไม่ได้อยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว ปัญหาการขาดความเป็นเอกภาพในครอบครัว ปัญหาด้านทัศนคติในครอบครัว ปัญหาการสื่อสารภายในครอบครัว ปัญหาการหย่าร้าง และปัญหาการล่วงละเมิดทางเพศสมาชิกในครอบครัว (ปิ่นทิพย์ มโนสุจริตธรรม และคณะ, 2563)

2. หลักมหาปวารณาที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท หลักมหาปวารณาในงานวิจยนี้ มีความหมายว่า เปิดโอกาสให้ว่ากล่าว ตักเตือน สั่งสอน ด้วยเหตุ 3 ประการ คือ ด้วยได้เห็น ด้วยได้ยิน หรือด้วยนึกสงสัย แล้วนำคำติชมเหล่านั้นมาปรับปรุงแก้ไขตัวเองโดยมุ่งหวังให้เกิดความเข้าใจและความร่วมมือกัน นำมาเป็นเครื่องมือในการประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งสถาบันครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) เรื่อง กฐินสูตร ได้กล่าวถึงมหาปวารณาไว้ว่า ปวารณา แปลว่า การเปิดโอกาสเชิงเชิญชวนให้ขอหรือให้ว่ากล่าวตักเตือน ในที่นี้หมายถึงการที่พระสงฆ์พูดเปิดโอกาสแก่กันและกัน ให้ว่ากล่าวชี้ข้อบกพร่องและตักเตือนแนะนำกัน ปวารณา เป็นสังฆกรรมอย่างหนึ่ง คือ เป็นกิจที่พระสงฆ์จะต้องทำ เพราะเป็นบทบัญญัติในวินัย ในปัจจุบัน ปวารณายังเป็นพิธีกรรมที่กระทำในหมู่พระสงฆ์โดยเฉพาะ ชาวบ้านไม่เกี่ยวข้องและไม่ใคร่ทราบ ปวารณา คือการเปิดโอกาสให้ว่ากล่าวชี้ข้อบกพร่องแนะนำกันได้นั้น เป็นเรื่องธรรมดาของพระสงฆ์อยู่แล้ว ครั้นถึงวันสิ้นสุดพรรษานี้ ทำกันเป็นครั้งสำคัญพร้อมกันทุกรูป เป็นครั้งใหญ่ จึงเรียกว่า มหาปวารณา มหาปวารณา ทำเฉพาะในวันสิ้นสุดพรรษา ที่เรียกว่า วันออกพรรษา (คือขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11) วันเดียวเท่านั้น เพราะเหตุที่มหาปวารณาเป็นกิจกรรมสำคัญในวันสุดท้ายของพรรษา ในทางวินัย จึงเรียกชื่อวันสิ้นสุดพรรษานี้ว่า วันมหาปวารณา หาเรียกว่าวันออกพรรษาไม่ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2541)

3. การประยุกต์ใช้หลักมหาปวารณาในการส่งเสริมความเข้มแข็งสถาบันครอบครัว การส่งเสริมความเข้มแข็งสถาบันครอบครัว ในงานวิจยนี้ ผู้วิจัยมุ่งเน้นที่หลักมหาปวารณา คือ หลักในการยอมให้ผู้อื่นว่ากล่าว ตักเตือน แนะนำ สั่งสอน ด้วยเหตุ 3 ประการ คือ ด้วยได้เห็น ด้วยได้ยิน หรือด้วยนึกสงสัย พูดคุยกันหาข้อสรุปให้ลงตัว มาเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาสถาบันครอบครัว เพื่อนำไปสู่การสร้างสถาบันครอบครัวที่มีความเข้มแข็งเกิดความปรองดองสามัคคีไม่มีความขัดแย้ง ส่งเสริมอุปนิสัยส่วนตัว ส่งเสริมความรับผิดชอบภายในบ้าน ส่งเสริมการเอาใจใส่ดูแลกันและกัน ซึ่งสอดคล้องกับ พุทธทาสภิกขุ เรื่อง ปวารณา คือ เครื่องหมายของคนดี ได้กล่าวไว้ว่า ความหมายของคำ “ปวารณา” ข้อแรกก็คือ ความหมายของคำว่า ปวารณา คนโดยมากมักจะ

เข้าใจว่า ปวารณา คือการบอกให้ขอ อนุญาตให้ขอได้ นั่นเป็นเพียงความหมายที่ไกลออกไป ความหมายที่ใกล้กว่านั้น คือตามตัวหนังสือที่แปลว่า การห้ามตัวเอง การปิดปากตัวเอง อย่างภิกษุ เมื่อมีใครมาว่ากล่าว ตักเตือน แนะนำ สั่งสอน แต่การปิดปากตัวเองนี้ เราต้องเป็นผู้บอกแจ้งเขา ก่อน ว่าเราขอปวารณาให้ว่ากล่าวตักเตือนเราได้ จึงจะเป็นการปิดปากตัวเอง ถึงแม้ที่สุดแก่การ ปวารณาด้วยปัจจัยสี่ ที่หายากหายากกระทำแก่ภิกษุทั้งหลายนั้น ก็มีลักษณะเหมือนกับการปิดปาก ตัวเองเหมือนกัน คือเมื่อได้บอกปวารณาปัจจัยสี่แก่ภิกษุแล้ว ก็เป็นอันว่าปิดปากตัวเองไม่ให้ปฏิเสธ ไม่ให้เถียง ไม่ให้แย้ง เมื่อภิกษุนั้นแสดงความประสงค์ที่จะได้ปัจจัย ตามที่ได้ปวารณานั้น ถึงแม้การ ปวารณาอย่างอื่น ก็มีความหมายอย่างเดียวกันนี้คือ ผู้ปวารณาปิดปาก ตัวเองไม่ให้พูด ไม่ให้เถียง ไม่ให้แย้ง ในเมื่อเขาเรียกร้องตามที่เราได้ปวารณาไว้ ดังนั้น จึงขอให้ถือเอาความหมายของคำว่า ปวารณานี้ ว่าเป็นการปิดปากตัวเอง เรื่องอื่น ๆ นั้นไม่สำคัญเท่ากับเรื่อง ปิดปากตัวเอง ในเมื่อมีคน เขามาว่ากล่าว ตักเตือน สั่งสอน แนะนำ ชี้แจง เราควรจะเปิดโอกาสให้คนว่ากล่าว ตักเตือน แนะนำ สั่งสอน ชี้แจงได้เสมอไป นั่นแหละคือ หนทางที่จะให้เกิดผลดีแก่บุคคลนั้น (พุทธทาสภิกขุ, 2555)

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

การประยุกต์ใช้หลักมหาปวารณาในการส่งเสริมความเข้มแข็งสถาบันครอบครัว เพื่อให้เกิดการร่วมมือและพฤติกรรมที่ดีภายในครอบครัว เพื่อขจัดปัญหาความอ่อนแอและความรุนแรง ภายในครอบครัวให้หมดไป จะช่วยส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธอันดี ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความสามัคคี และยังช่วยส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองมากขึ้น ให้ ความสำคัญกับตนเองว่าเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวที่จะเข้าไปช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายใน ครอบครัว

สรุปผลข้อเสนอแนะการวิจัยได้ ดังนี้ คือ จัดอบรมหรือสัมมนาเกี่ยวกับคุณค่าของ ครอบครัวและการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี สร้างเครือข่ายชุมชนที่สนับสนุนครอบครัว โดยการ จัดกิจกรรมชุมชนที่ให้สมาชิกสามารถแลกเปลี่ยนประสบการณ์และเรียนรู้ร่วมกัน สร้างโปรแกรมที่ ช่วยเสริมสร้างทักษะการเลี้ยงดูและการจัดการชีวิตครอบครัว เช่น การสนับสนุนทางการเงิน การ ให้คำปรึกษา หรือการจัดหาสื่อการเรียนรู้ จัดให้มีพื้นที่สำหรับครอบครัวในการเข้ามาแลกเปลี่ยน ความคิดเห็นและเรียนรู้จากกัน เช่น ศูนย์กิจกรรมครอบครัว ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการศึกษากฎการศึกษา การประยุกต์ใช้หลักมหาปวารณาในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง เพื่อ เป็นกรณีตัวอย่างให้กับชุมชนได้เห็นเป็นรูปธรรม ควรมีการศึกษารูปแบบการประยุกต์ใช้หลักธรรม

ในการพัฒนาเยาวชนในปัจจุบัน เพื่อพัฒนาศักยภาพและต่อยอดองค์ความรู้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ควรมีการศึกษาวิเคราะห์หลักมหาปวารณาในการส่งเสริมสถาบันการศึกษาอย่างยั่งยืน เพื่อสร้างความมั่นคงให้เกิดขึ้นแก่สถาบันการศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- ปิ่นทิพย์ มโนสุจริตรธรรม, พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส และรุ่งโรจน์ ศิริพันธ์. (2563, พฤษภาคม). *วิกฤตครอบครัวในสังคมไทย: ศึกษาและเสริมสร้างครอบครัวสันติสุขตามหลักพราวาสธรรม*. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์. 8 (ฉบับเพิ่มเติม): 48-60.
- พระครูจิตตสุนทร (พิชิต ชูเกลี้ยง). (2562). *รูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธปรัชญาสิ่งแวดล้อมในการพัฒนานิเวศสำนึก*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2541). *กฐินสู่ธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิกจำกัด.
- พุทธทาส ภิกขุ. (2555). *ปวารณา คือเครื่องหมายของคนดี*. กรุงเทพฯ: หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ศุภานิช สุริโย. (2566). *ทะเลาะกับแฟน รับมือได้อย่างไร*. <https://hellokhunmor.com>. สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 23 มิถุนายน 2567.
- สำนักกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2547). *นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว พ.ศ. 2547-2556*. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท..